

SECTION 5. SOCIOLOGY AND PSYCHOLOGY OF POLITICS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-490-0-12>

CREATION AND ACTIVITY OF THE STATE JEWISH THEATER IN KHARKIV (1925–1934)

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ЄВРЕЙСЬКОГО ТЕАТРУ У ХАРКОВІ (1925–1934 РР.)

Honcharova O. S.

*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department of History
of Ukraine
Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University*

Гончарова О. С.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Харківський національний
педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

Brahina T. M.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department of Folk
Choreography
Kharkiv State Academy of Culture*

Брагіна Т. М.

*кандидат філософських наук,
доцент,
доцент кафедри народної хореографії
Харківська академія культури*

Brahin Yu. A.

*Candidate of Cultural Studies,
Associate Professor,
Professor at the Department
of UNESCO «Philosophy of Human
Communication» and Social and
Humanitarian Disciplines
State Biotechnical University
Kharkiv, Ukraine*

Брагін Ю. А.

*кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних
дисциплін,
Державний біотехнологічний
університет
м. Харків, Україна*

Принципово важливою складовою культурних процесів у Рядянській Україні в 1920-х – на початку 1930-х років була політика коренізації, що, з поміж іншого, передбачала створення національних театральних установ. Одним з практичних кроків цієї політики й стало відкриття в м. Харкові Державного єврейського театру який був покликаний стати провідником нової радянської ідеології серед

українських євреїв. Рішення про організацію з початку 1925/1926 бюджетного року цього театру Рада Народних Комісарів України прийняла 22 вересня 1925 року, чітко визначивши, що створюється він з метою сприяння розвитку єврейської пролетарської культури та наближення пролетарського мистецтва до широких єврейських трудящих мас. Діяльність театру не обмежувалася лише м. Харковом, він повинен був «періодично обслуговувати міста з значним числом єврейського населення» [2, с. 122].

Для керівництва роботою по створенню театру на засіданні головного бюро єврейської секції, що діяло при ЦК КП(б)У 25 вересня 1925 року було затверджено тимчасову комісію, до складу якої увійшли: Шпрах, Мишковський, Литвакова, Фельдман та Голубицький [1, арк. 43]. Розміститися він повинен був у будинку, де до 1919 р. працював Малий Театр [3, с. 671]. Театр планувалося відкрити в 20-х числах листопада 1925 року, та підготовчі заходи зайняли довше часу, ніж передбачалося.

За підготовчій період було проведено велику роботу з укомплектування нового театру кадрами. Директором театру був призначений член Центрального Комітету Робмису Д. Я. Гольберг. Сформувався й постійно діючий склад управління театру: Гольберг, Ліфшиц та Левкова. На посаду режисера Державного єврейського театру було запрошено Е. В. Лойтера. Для художнього оформлення та виготовлення декорацій були залучені художники І. Рибак та І. Робічев. Запросили сюди й композиторів О. Клейн, Л. Пульвер [4, с. 17]. Найбільш клопітка робота була проведена по формуванню трупі театру. Її ядром стала група з 18 випускників театральної студії «Культур-Ліги», які повернулися до України після чотирьохрічного навчання в Москві, у кращих майстрів сцени, серед яких можна назвати таких, як Є. Б. Вахтангов та В. З. Мейерхольд. Крім студійців до трупі поза конкурсом були прийняті єврейські актори з інших театрів – Л. Бугова та М. Ліфшиц. Решта акторів відбиралася за конкурсом.

Урочисте відкриття Державного єврейського театру відбулося в місті Харкові 6 грудня 1925 року. До відкриття театру трупа підготувала два спектаклі «Пурім-Шпіль» (єврейський народний балаган) та «Ін брен» (трагедія, в якій дії розгортаються в часи громадянської війни) Е. Лойтера. Вибір саме цих творів обумовлений спробами відродження вистав народного єврейського театру, наповнених гострою сатирою, нестримною буфонадою, імпровізацією, гротескних, карнавальних. На думку критиків, в постановці «Пурім-Шпіля» відбилась потреба в народному видовищі, а в відвертій святковості театральної гри відчувався вплив «Принцеси Турандот» вахтангівців [6, с. 336]. Виставу «Ін брен» критики визнали менш вдалою: «Текст

дуже слабий. В п'єсі немає сюжету. П'єса розпадається на очах глядача на окремі картини. У постановці дуже багато недохватів (так у тексті – Авт.) – підкреслюємо, великих недохватів – багато масових сцен не зроблені, багато різнобою, порожнечі стилю й гри, і все ж ця постановка дійсно творча... Спектакль яскравий, хитання від видимих провалів до блискучих уривків, від безсмачності до тонкого почуття гармонії. Але в цілому театр дав багато й не дивлячись на текст – спектакль цікавий» [5, с. 10]. Серед постановок початкового періоду діяльності театру, що користувались успіхом у глядачів слід відзначити спектаклі «Цвей Кунілемлекс» А. Гольдфадена, «Шабсе Цві» за творами Ю. Жуковського та Ш. Ашему, «Загмук» А. Глебова, «Бабеф» М. Левідова, «Боле-Тайвос» зкомпонована з двох п'єс Менделе Мойхер Скорім.

Початок діяльності театру супроводжувався значними труднощами. Однією з них була відсутність в репертуарі театру п'єс на сучасну тематику, за що він піддавався гострій критиці. Врахувавши це Всеукраїнське товариство допомоги єврейській культурі «Гезкульт» оголосило конкурс на написання п'єси єврейською мовою. Головною вимогою до її змісту було «своїм змістом відповідати значінню Жовтневої революції й дати художній відбиток їй» [7, с. 201]. Це дало можливість значно поповнити репертуар театру. Крім цього театр існував в дуже скрутному матеріальному становищі. Коштів, що виділялися з бюджету на його утримання катастрофічно не вистачало. Колегія Наркомпросу УСРР, враховуючи це 27 квітня 1925 року прийняла рішення про надання Державному єврейському театру субсидії. Однак, отримати її в повному обсязі театру не вдалося: Після довгих переговорів Харківський Окрвиконком надав лише половину обіцяної суми [2, с. 331].

Починаючи четвертий рік свого існування, театр значно змінив свій художньо-керівний склад та поповнив труп новими акторами. В 1928 році Е. Лойтер, після різкої критики своїх постановок був змушений покинути театр. Основними звинуваченнями, що висувались режисеру були – невміння організувати масового глядача та низьке відвідування театру [3, с. 680]. Новим художнім керівником театру став М. Норвід – в минулому актор Московського державного єврейського театру. На ряд постановок запрошували режисера С. Марголіна. Завідувачем музичної частини було запрошено композитора М. Мільнера. Щоб виховати нові акторські кадри, Державний єврейський театр зарахував до допоміжного складу трупи 15 здібних учнів єврейської студії Одеського музично-драматичного інституту. Таким чином до середини 1928 року трупа кількісно збільшилась на 50% [3, с. 681]. Серед кращих вистав нового періоду діяльності театру слід відзначити

«Гірш Леккерт» А. Кушнірова, «Барг Аруф» З. Чалої, «Ді Лецте» Л. Резніка, «Ніт гедайгет» П. Маркиша. Крім популяризації творів єврейських авторів керівництво театру приділяло увагу й ознайомленню єврейського глядача з творами української літератури. Так, у 1929 році художня рада театру прийняла рішення підготувати виставу за твором українського письменника Петра Панча «Голубі ешелони». Зазнала змін зазнала і тематика п'єс. В них все частіше створювались образи ворогів, шпигунів, висміювались «дрібнобуржуазні елементи». Цензурна комісія затверджувала репертуар театру й ретельно вивчала зміст п'єс. Ті з них, що не відповідали ідеології більшовизму, не допускались до постановки. Проіснував театр у місті Харкові до 1934 р. і з поверненням столиці України до Києва, був переведений туди [2, с. 409].

Таким чином, Державний єврейський театр, що діяв у місті Харкові з одного боку сприяв відновленню духовно-культурних цінностей єврейського народу та підвищенню культурного рівня представників цієї етнічної групи, а з іншого – формував певний рівень політичної культури, необхідної більшовицькому режиму.

Література:

1. Державний архів Харківської області. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1253.
2. Культурне будівництво в Українській ССР. 1917–1927. 36. док. і мат. К. : Наукова думка, 1979. 664 с.
3. Нариси з історії інонаціонального театру в Україні ХХ – початку ХХІ ст. / за заг. ред. Д-ра мистецтвознав М. Гринишиної. Київ : Фенікс, 2017. 976 с.
4. Нове мистецтво. 1925. № 1. С. 17.
5. Нове мистецтво. 1925. № 9. С. 10.
6. Червоний шлях. 1925. № 11–12. С. 336.
7. Червоний шлях. 1927. № 5. С. 201.